

Prof. dr. IGOR KARAMAN (1927.-1995.)

Djelatan prinos riznici hrvatske historiografije emeritiranog profesora Filozofskog fakulteta u Zagrebu dr. Igora Karamana naglo je prekinut 13. listopada 1995. To je u zadnjih godinu i pol dana već sedmi hrvatski povjesničar pero kojega je prestalo pisati, točno dva mjeseca nakon smrti Miroslave Despot, kojoj je, prema svojem usmjerenju kao gospodarski povjesničar, bio, od ostalih koje je izgubila hrvatska historiografija, ponajbliži. Uostalom, spajao ih je zajednički utjecaj što ga je na njih prenio njihov učitelj Josip Matasović. Igor Karaman bio je ne samo gospodarski i socijalni povjesničar, nego arhivist¹, zatim enciklopedik, pisac školskih priručnika, egdotičar i, the last but not the least, povjesničar Zagreba.

Igor Karaman rođen je u Splitu 20. srpnja 1927., u obitelji povjesničara umjetnosti, konzervatora, arheologa i povjesničara te književnog tajnika HAZU-a (1942.-1945.)² Ljube Karamana i Marije rodene Tommaseo. U Splitu je između 1937. i 1941. završio četiri razreda niže klasične gimnazije. Kada su Talijani zauzeli Split, dolazi s roditeljima u Zagreb, gdje za vrijeme NDH završava trgovačku akademiju – to je objašnjenje o podrijetlu umještosti baratanja brojčanim podacima toli prijeko potrebne u istraživanju hrvatske gospodarske povijesti. No tu prednost Karaman skupo plaća. Budući da je školu završio u NDH, poslije 1945. tadašnje mu je jugoslavenske vlasti ne priznaju. Godine 1946. zapošljava se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a 1948. prelazi u Povijesni muzej u Zagrebu – danas su te muzejske ustanove pod jednim krovom kao Hrvatski povijesni muzej. Istovremeno s radom u muzejskoj struci izvanredno završava pedagošku akademiju te 1947. započinje studij povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.³ Godine 1949. prelazi na rad u Državni arhiv u Zagrebu – danas Hrvatski državni arhiv. Tada je do 1958., a još od 1941., njegov ravnatelj, pa direktor, Josip Matasović, ujedno od 1946, dakle za Karamanova studija, i profesor pomoćnih povijesnih

¹ Karamanov arhivistički rad prikazao je J. Kolanović, »Prof. dr. Igor Karaman (1927.-1995.)«, *Arhivski vjesnik*, 1995., 285.-287.

² U nekoliko navrata u nekrolozima Igoru Karamanu njegov otac označen je kao predsjednik HAZU-a. Za vrijeme II. svjetskog rata tu je dužnost obnašao Tomo Matić – vidi *Ljetopis HAZU* 54, 1943. Lj. Karaman bio je od 12. srpnja 1941. jedan od desetorice imenovanih članova HAZU-a. Netočan navod o njegovom navodnom predsjednikovanju Akademijom prva je donijela B. Vranješ-Soljan, *Vjesnik*, Danica br. 17254 od 21. listopada 1995., 23 – u nekrologu koji je ista autorica objelodanila u *Radovima* 28, 1995., 7.-9., taj podatak je ispravljen – a nekritički ga je preuzeo I. Mažuran, *Hrvatsko slovo* 27 od 27. listopada 1995., 30. Na žalost, taj netočni podatak mogao se čuti i na komemoraciji Igoru Karamanu 22. studenog 1995. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

³ Za cijenjenog kolegu D. Agičića to su samo »suhoparni podaci iz njegova životopisa«, vidi nekrolog u *Vijencu* 48 od 2. studenog 1995., 8. No iz izloženoga proizlazi da oni ipak nisu tako suhoparni.

znanosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Već kao student, 1951, Karaman se javlja svojim prvim arhivističkim prilogom u časopisu *Arhivist*. God. 1952. diplomirao je povijest, a 1960. obranio doktorsku tezu o valpovačkom vlastelinstvu, koju je objelodanio u seriji *Grada za gospodarsku povijest Hrvatske*, 13, s naslovom *Valpovačko vlastelinstvo 1721-1945, ekonomsko-historijska analiza*, Zagreb 1962. Već ta prva Karamanova monografija nosi sva obilježja njegova pristupa povijesnoj disciplini. Zaokružen sintetski pogled na određenu problematiku – riječ je o pretvaranju feudalnog posjeda u veleposjed i njegovoj likvidaciji, temeljeći prikaz na pretežno neobjelodanim arhivskim vrelima. Tim je radom pokazao primjerom kako se arhivska vrela mogu upotrijebiti od sređivanja, što je arhivski posao, do završne sintetske obradbe i korištenja za pisanje monografije. God. 1959. odlazi iz arhivistike i dolazi za asistenta na Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1962. izabran je docentom, 1968. izvanrednim profesorom, 1972. redovitim profesorom, a 1. listopada 1987. povlači se u mirovinu. Od sredine šezdesetih godina predavao je kolegij iz arhivistike na postdiplomskom studiju povijesti novoga vijeka na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. God. 1959. i 1960. član je državne arhivske komisije za restituciju arhivske građe iz Austrije – točnije za provođenje državnog dogovora o vraćanju građe još iz početka dvadesetih godina. Sudjeluje u osnivanju Instituta za hrvatsku povijest u Zagrebu 1971., a 1974.-1978. obnaša dužnost njegovog predstojnika, dok je 1979.-1982. na dužnosti voditelja Akademijinoga Zavoda za povijesne znanosti. Bio je član Društva arhivskih radnika, a njegov tajnik i član Upravnog odbora 1954.-1959., te Povijesnog društva, kojemu je od 1960. član Upravnog odbora. God. 1977.-1982. član je suradnik Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.⁴ Poslije obnove rada Družbe braće hrvatskog zmaja 1990. postaje njihovim pripadnikom kao splitski zmaj treći.

Radovi s arhivskom tematikom, bilo usko vezani uz arhivistiku bilo arhivska vrela koja je objelodanjivao čitavo jedno desetljeće (1951.-1960.), u njegovom radu čine jednu cjelinu. Tako u *Arhivistu*, *Arhivskom vjesniku* i *Glasniku arhiva Slavonije i Baranje* piše, među ostalim, o inventiranju matičnih knjiga u Belgiji, I. Kukuljeviću, A. Štrigi, F. Poglediću i J. Miškatoviću kao zemaljskim arhivarima, poslijeratnoj organizaciji Austrijskog državnog arhiva u Beču, sređivanju građe valpovačkog vlastelinstva, te prikazuje publikacije vezane uz arhive. Svi najvažniji radovi iz arhivistike uvršteni su u zajedničku zbirku priloga *Studije i prilozi iz arhivistike*, Zagreb 1993. Svojevrsnu podskupinu čine i studije koje su dijelom objavljena arhivska vrela s vrlo opsežnim komentarom. Od njih valja spomenuti one koje izlaze izvan granica Hrvatske, ali obuhvaćaju hrvatski prostor, npr. Putovanje grofa Telekija kroz Banat, Bačku Slavoniju i Srijem u 1794, *Zbornik MS* 23, 1959., i Prilog historiji trgovine između ugarsko-hrvatskog zaleđa i sjevernog Jadrana u drugoj polovini 18. st., *Vjesnik historijskih arhiva Rijeke i Pazina*, 13, 1968., u kojem objavljuje – s opširnim uvodnim komentarom i pregledom literature – protokol komercijalnog direktorija u Beču od 29. XI. 1759. o uređenju prometa na magistrali Sisak-Karlovac-Rijeka. Toj grupi pripadaju pravilnici feudalnih gospositija u Hrvatskoj i Slavoniji na razmeđu XVIII. i XIX. st., povijest vlastelinstava do sredine XVIII. st. te o buni križevačkih seljaka 1755.

Igor Karaman razasuo je brojne studije i rasprave iz hrvatske gospodarske povijesti po raznim časopisima, zbornicima i prigodnim izdanjima poput spomenica,⁵ pa ponaj-

⁴ Afera s *Enciklopedijom hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb 1988., kojoj je Karaman glavnim urednikom i zapažnim suradnikom, uzrokovala je prekid njegove suradnje s JAZU-om i logično dalje napredovanje koje mu je omogućavao njegov rad.

⁵ Popis najvažnijih radova I. Karamana do 1969. nalazi se u personalnom dosjeu što ga je sam uradio za Referalni centar, koji ga je ustupio dokumentaciji Hrvatskog biografskog leksikona Leksikografskog zavoda »Miroslav Krleža« u Zagrebu, a anketni

bolji uvid u njegovo djelo čine tri zbirke skupljenih radova. Prva je *Privreda i društvo Hrvatske u 19. stoljeću*, Zagreb 1972., gdje je okupio 15, uglavnom prije objelodanjenih radova djelomično dopunjenih, od kojih se većina odnosi na sjevernu Hrvatsku. Samo jednim radom spušta se do Šibenika, a u dva rada do Senja i Rijeke. Drugu zbirku čini osam radova okupljenih pod naslovom *Industrijalizacija građanske Hrvatske (1800-1941)*, Zagreb 1991. Treća je zbirka devet priloga podijeljenih u dvije cjeline – Rijeka i Hrvatsko primorje te Dalmacija – pod naslovom *Jadranske studije, Prilozi ekonomsko-socijalnoj historiji Rijeke, Hrvatskog primorja i Dalmacije od XVIII. do XX. st.*, Rijeka 1992. Glavno obilježje svih triju zbirki, koje primjereno predstavljaju najvažnije točke Karamanovog istraživačkog zanimanja, jest pažljivo priređivanje izmjena i dopuna prvobitno objavljenih tekstova te upotpunjenost svih triju zbirki kazalima, koja olakšavaju njihovu uporabu.

Karamanovo temeljno zanimanje je hrvatska gospodarska i socijalna povijest, a temeljno je polazište njegovog pristupa svakom istraživačkom pitanju ili problemu ukotvorenost njegovih rezultata na neobjelodanim arhivskim vrelima, koja izvrsno poznaje, kako ona iz domaćih arhiva tako i ona iz nama susjednih zemalja, napose Austrije i Mađarske. Nemali broj radova je u časopisima njemačkog govornog prostora te u češkim, slovačkim, mađarskim i ruskim. Dakako, nužno je za to bilo poznavanje svih onih jezika koji su pretpostavka za svakog hrvatskog povjesničara koji se želi baviti ozbiljnije hrvatskom poviješću. Temeljni su latinski, njemački, mađarski i talijanski, a Karaman se još služio i francuskim, engleskim, ruskim, češkim i slovačkim.

Radovi Igora Karamana, osim čvrstog utemeljenja na izvornom materijalu, posjeduju još jednu odliku, a ta je, za suvremeni socijalni pristup koji je Karaman gotovo se može reći usvojio iz prirode svojeg zanimanja, suverena uporaba brojčanih podataka.

Okušao se i u udžbeničkoj literaturi. Sam je sastavio *Historijsku čitanku 3, za III. razred gimnazije*, Zagreb 1964. (do 1976. ukupno pet izdanja), a zajedno s M. Žeželjem i A. Kinertom sastavio je djelo *Tragom prošlosti – Povijesni atlas u slikama*, Zagreb 1974. S I. Flanjkom i I. Kampušem autor je priručnika za učenike *Zagreb i okolni krajevi*, Zagreb 1977. (ukupno 12 izdanja). Godine 1945., zajedno s I. Britvićem i I. Kampušem, objelodanio je priručnik *Grad Zagreb i Zagrebačka županija*.

Posljednje navedeno djelo vodi nas prema još jednoj Karamanovoj tematskoj cjelini koja je zaokupljala njegov istraživački interes, a to je povijest glavnog grada Zagreba. Umjesto spominjanja niza rasprava, valja upozoriti na djelo *Tisućljetni Zagreb* (suautor I. Kampuš), Zagreb 1975., koje je od svog prvog izdanja izašlo u još šest hrvatskih. Posljednje, sedmo, objelodanjeno 1994., znatno je prošireno, uglavnom u ilustrativnom dijelu. Izašla su i dva engleska prijevoda te jedan njemački temeljnog izdanja iz 1975. Izdanje iz 1994. prevedeno je na engleski i njemački jezik 1995. godine.

Kako je na Karamana utjecao, uz J. Matasovića, i J. Šidak, tako ga je ovaj potonji uputio, kao i većinu svojih mladih kolega, na suradnju u enciklopedijskim djelima, napose na I. izdanje *Enciklopedije Jugoslavije*, 1-8, Zagreb 1955.-1971., a Karaman je suradnju nastavio i u njezinom drugom izdanju, 1-6, Zagreb 1980.-1990. No, pored toga, i sam se okušao kao glavni urednik *Enciklopedije hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb 1980., kojom je Školska knjiga obilježila svoju tridesetogodišnjicu. Djelo je objelodanjeno u nevrjeme te je zbog navodnog »nacionalizma« povučeno iz prodaje.⁶ Za taj svoj

upitnik HBL-a dopunio je sam Karaman do 1981. Do te godine seže i Karamanov popis radova objavljen u *Ljetopisu IAZU* 86, 1983., životopis, 535.-537., i popis radova, 537.-541. Taj popis proširio je I. Kampuš do 1993, *Historijski zbornik* 1993., životopis, 245.-247., i popis radova, 247.-254. Cjelokupnu bibliografiju objelodanila je Š. Popović, Bibliografija prof. dr. Igora Karamana, *Radovi* 28, 1995., 10.-18.

⁶ U svim spomenutim nekrolozima B. Vranješ-Šoljan, I. Mažurana i D. Agičića za *Enciklopediju hrvatske povijesti i kulture* navodi se pogrešno da je zabranjena. Točno je

enciklopedijski pokušaj Karaman je napisao niz priloga u kojima je obradio hrvatsku društvenu i gospodarsku povijest od XVI. do XX. stoljeća. Izvan tog tematskog bloka članaka, posebnu pažnju zavrđuje Karamanov članak »Preporod« (429.-439.), prikaz hrvatskog narodnog preporoda – ilirskog pokreta. To je prvo odstupanje od Šidakove koncepcije prikaza te povijesne pojave. Poslije 1990. pokušalo se objelodaniti drugo izdanje te enciklopedije, ali to nije uspjelo, dok je prvo izdanje iz 1980. rasprodano.

I. Karaman uredio je *Spomenicu Josipa Matasovića (1892-1962)*, Zagreb 1972., kao i prošle godine objelodanjenu divot monografiju *Vukovar vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, Zagreb 1994., za koju je napisao tri priloga: Etnički/nacionalni odnosi u Vukovaru i vukovarskom kraju do Prvog svjetskog rata (107.-225.); Razvoj međunacionalnih odnosa vukovarskog stanovništva 1945.-48.-91., 388.-394.; Svjedočanstvo prošlosti i prikaz budućnosti, 517.-522. Sudjelovanjem u nizu skupnih djela kao što su *Ilustrirana povijest Hrvatske*, Zagreb 1971., 1973., 1990., za koju je napisao razdoblje 1701.-1815., ili pri II. izdanju J. Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Zagreb 1980., gdje je bio recenzent XVIII. i XIX. stoljeća, obogatio je hrvatsku historiografiju, ali i njezine rezultate posredovao u svijet, npr. za *Handbuch der europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, Band 4, Klett – Cotta 1993., napisao je poglavlje Die Südslawischen Länder der Habsburger Monarchie 1650-1848. Urednik je i suradnik te djelomičan prevoditelj djela Bibó – Huszár – Szücs, *Regije europske povijesti*, Zagreb 1995.

Gospodarsku povijet sažeto je prikazao u djelu J. Šidak, M. Gross, I. Karaman, D. Šepić, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*, Zagreb 1968., a svojevrsna, moglo bi se reći osuvremenjena i kronološki proširena, inačica tog prikaza je prilog Problem ekonomskog razvika hrvatskih zemalja u doba oblikovanja građansko-kapitalističkog društva do Prvog svjetskog rata, *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, Zagreb 1981., 307.-342.

Karamanov povijesni pristup bio je otvoren prema suvremenim tendencijama istraživanja socijalne povijesti, ali njegova čvrsta utemeljenost u izvrsnom poznavanju arhivskih vrela te njihova poraba onemogućila mu je svako nekritičko pretjerivanje u prihvaćanju novotarija koje nisu primjerene dostignutoj razini hrvatske historiografije. U tisku je (studen 1995.) još jedna zbirka rasprava i studija, *Požega u srcu Slavonije*.

Mladen Švab

---

da je nakon okruglog stola održanog u Centru za idejno-teorijski rad CK SKH 1988. nakladnik Školska knjiga bio prisiljen povući je iz prodaje – vidi M. Jurišić, Cijena jednog promašaja, Nakon povlačenja iz prodaje »Enciklopedije hrvatske povijesti i kulture«, *Večernji list* od 13. listopada 1981., 9. Kako je EHPK morala izaći o tridesetoj godišnjici Školske knjige, dakle 1980., izostanak šire suradnje za pojedine članke imao je tu posljednicu da su slabije obrađeni, a ni brzina nije pridonijela njihovoj kvaliteti. Ponekad su neki članci dani autorima koji nisu bili suvereni na području o kojemu pišu.